

Јевџо М. Миловић, Тишоград
НЕКИ ЗМАЈЕВИ ПРЕПЈЕВИ
С ЊЕМАЧКОГ

Змај је, као што је то већ добро познато, преводио веома много са страних језика. Он није, у већини случајева, ни ишао за тим да даје филолошки тачне преводе. Он је туђе пјесме препјевавао, прерађивао и „прекрајао“ на свој начин. Често је од страних писаца позајмљивао само мотив, а често је од њих добио само подстрек за понеку своју пјесму. Испод наслова својих препјева стављао је разне ознаке, као на примјер: „по немачком“, „по мађарском“, „преведено“, „по француском“, „слободно по F1. V1.“, „из F1. V1“, „с немачког“, „по народном казивању“, „по руској народној причи“, „по индијанској причи“, „посрбљено“, „Нум. L.“, „по M. K.“, „по K. T.“, „по M.“, „Милер“, „П. Булаји“, „по Халму“, „по Цилу“, „Петефи“, „по Гелерту“, „по Лаушу“, „по Уланду“, „индијска легенда од Гетеа“, „по Пушкину“, „Хајне“ итд. Иза наслова неких својих препјева стављао је једну звјездицу „*“ или понекад двије звјездице „* *“. Једном приликом је изјавио да су пјесме поред чијег се наслова налазе двије звјездице „**“ преведене с неког страног језика, а да су оне поред чијег наслова стоји једна звјездица „*“ испјеване „по туђој замисли“.

Многи су наши и страни научници писали о Змајевим препјевима. Трагали су упорно за њиховим изворима. И ми смо им у току посљедњих тридесетак година посветили велику пажњу. Објавили смо о тој теми приличан број опширних студија и чланака у југословенским и њемачким часописима. Ни до данашњег дана нијесу пак нађени изворници за неке Змајеве препјеве и прераде.

Овдје бисмо жељели да укажемо на неке њемачке изворе у Змајевој поезији.

Змај је препјевао пјесму *Der Rabe und die Kinder* њемачког лиричара Виктора Блитгена (Victor Blüthgen) (1844—1920) и објавио је под насловом *Гавранова невоља* (Виктор Блитген). Године 1878. прерадио је и Блитгенову дјечју пјесму *Ach wer doch das könnte*. Њој је дао наслов *То би био рај* и поред самог наслова ставио је једну звјездицу „*“.

Пјесма *То би био рај** није испјевана „по туђој замисли“ него је препјев њемачке пјесме *Ach wer doch das könnte*. Да би се то јасно видјело, навешћемо овдје прву строфу пјесме *То би био рај* и пјесме *Ach wer doch das könnte*:

То би био рај¹

Покошене њиве — пева цео крај, —
Ветар пирка лако, — а ја пуштам змај,
Високо се диг’о змајак од папира,
мирно стоји, само репом командира.
А ја мислим: Хеј да ми је
Усести на змај, —
Једном само, једном само,
То би био рај!

Ach, wer doch das könnte!²

*Gemäht sind die Felder, der Stoppelwind weht;
Hoch droben in Lüften mein Drache nun steht,
Die Rippen von Holze, der Leib von Papier,
Zwei Ohren, ein Schwänzlein sind all seine Zier;
Und ich denk’: so drauf liegen
Im sonnigen Strahl,
Ach, wer doch das könnte
Nur ein einziges Mal!*

У листу „Предневенче“ штампао је Змај 1898. пјесму *Неодважни јелен*. Испод њеног наслова ставио је ознаку „по немачком“. Та је пјесма препјев Блитгенове пјесме *Not stiehlt die Kraft*.³ Има код Змаја још једна пјесма која је настала под утицајем Блитгеновог пјесништва. То је пјесма *Гојко у лову**. Поред њеног наслова налази се једна звјездица „*“. Значи да је и она испјевана „по туђој замисли“.

¹ Сабрана дела Змаја Јована Јовановића, Београд, 1935, књ. XII, стр. 158.

² Victor Blüthgen, *Gedichte*, Leipzig, 1880, стр. 216—217.

³ Да је Змајева пјесма *Неодважни јелен* (по немачком) слободни препјев Блитгенове пјесме *Not stiehlt die Kraft*, на то смо указали у своје прилогу *Још о неким Змајевим препјевима и преводима с њемачког* (Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд, 1957, књ. XXIII, св. 3—4, стр. 282—284.

Змајева пјесма *Heñesh, lijo, што си хтела* појавила се у *Невену* 1898/9. године. Никакве ознаке нема поред њеног наслова. Није ни она оригинална. Њен изворник је њемачка пјесма *Der Fuchs und die Enten*, коју је испјевао Виктор Блитген.⁴

Змај је добио подстрек од Блитгена и за своју пјесму *Гојко у лову* поред чијег се наслова налази једна звјездица „*“. Блитгенова пјесма *Hänschen auf der Jagd* надахнула је нашега пјесника за његову пјесму *Гојко у лову*.

Нека буду овдје наведене у цјелини Змајева пјесма *Гојко у лову* и Блитгенова пјесма *Hänschen auf der Jagd*:

Гојко у лову*⁵

*Хајде, хајде, даље, даље,
Већ се буди живот нов!
Хајде горе, хајде доле,
Хајде, хајде, хајд' у лов!
У четвртак школе нема,
Па кад нема, добро де,
Сутра ћемо опет учит,
А данас се ловит сме.*

*Ја не ловим зеца, лиса,
То још није посб мој;
Лака срно и кошуто,
Не брени се, мирно стој!
Место пушке мрежу носим,
Страшан ли сам ловац ја,
Летим широм за лептиром —
Јест, ал' и он летет зна!*

*Он полете, ја за њиме,
Ал' је шарен, ал' је леп —
Ако уђе у тај џбунак,
Ту је пао у процеп!
Где још један, па још један,
Ловац глене у округ,
П' онда запне, п' онда падне,
Па се прући кол'ко ј' дуг.*

⁴ Видјети о томе наш чланак *Још неки њемачки узори Змајеви који се појавио у „Прилозима за књижевност, језик, историју и фолклор“*, Београд, 1970, св. 1—2, стр. 106—109.

⁵ *Сабрана дела Змаја Јована Јовановића*, Београд, 1935, књ. XII, стр. 147—148.

Hänschen auf der Jagd⁶

Durch Wies' und Weg, bergab, bergan!
Fahr wohl, du dumpfes Haus!
Die Sonne hat mir's angetan,
Sie blinkt und lockt hinaus.

Die Flur erglänzt von Blum' und Grün,
Es blaut des Himmels Zelt —
Da muss ein rechter Jäger ziehn
Zur frohen Jagd ins Feld.

Nich Hirsch noch Wildschwein spür' ich auf
Und nicht das schlanke Reh;
Enteilen darf mit flücht'gem Lauf
Der Hase durch den Klee.

Ein Wildbret soll mein eigen sein,
Das hat gar leichte Last;
Es fliegt wohl durch den Sonnenschein
Und hält auf Blumen Rast.

Kein Schuss aus meinem Rohr sich drängt,
Ich brauch' nicht Blei noch Schrot;
Die Büchs' mir um die Schulter hängt,
Doch schiesst sie niemand tot.

Mein Dolch, das ist die Nadelspitz',
Ein Jagdnetz nenn' ich mein;
Im Husch von seinem Blumensitz
Fang' ich das Wild mir ein.

Dafür zerspringt kein Büchsenlauf,
Kein Fehlschuss bringt den Tod:
Und sucht mich ja ein Unglück auf,
So ist nicht gross die Not,

So stellt die Wurzel mir ein Bein,
Die im Verborgnen sass —
Und rasch entwischt das Falterlein,
Der Jäger-plums ins Gras.

V. Blüthgen.

У Змајевој пјесми Гојко у лову и у Блитгеновој пјесми *Hänschen auf der Jagd* обрађена је иста тема: ђак Гојко и дјечак Хенсхен иду у природу у лов. Без ловачке пушке су. Не желе да убијају ни срну, ни лисицу, ни зеца, ни јелена.

⁶ *Deutsches Lesebuch für höhere Lehranstalten*, издао Dr O. Liermann, Лајпциг — Франкфурт на Мајни, стр. 310—311.

Имају само мрежу за лов. Хоће да хватају лептире. Јуре за њима уз брдо низ брдо. У великој се журби спотичу и падају на земљу.

Те двије пјесме су подијељене у строфе. Змајева пјесма има три китице од по осам стихова, а Блитгенова осам строфа од по четири стиха. У пјесми *Гојко у лову* смјењују се трохејски осмерци и седмерци. Пјесма *Hänschen auf der Jagd* испјевана је од јампских осмераца и шестераца. И у једној и у другој пјесми стихови се римују. У објема је понекад слик нечист. У пјесми *Гојко у лову** римују се ријечи: нов и лов; де и сме; мој и стој; ја и зна; округ и дуг. У пјесми *Hänschen auf der Jagd* сликују се ријечи: berg an и an getan; Haus и hinaus; Grün и ziehn; auf и Lauf; mein и ein; Nadelspitz' и Blumensitz. Наслови *Гојко у лову** и *Hänschen auf der Jagd* одговарају садржају самих пјесама. Име Гојко сретамо често у нашим народним пјесмама:

„А Станојло Станић харамбаша,
Он ће брата Гојка покајати“.

„Млади Гојко вјеру не погази“.

Мушко име Хенсхен позајмљено је из њемачке народне поезије.

»Hänschen klein
Ging allein
In die weite Welt hinein«.

Гојко је друкчији од Хенсхена. Он је, изгледа, и старији. Већ иде у школу. Хенсхен је, по свој прилици, млађи од њега. Рекло би се да није дорастао до школе. Гојко је племенитији од њега. Гојко хвата лептире у мрежу. Хенсхен, пак, носи у лов не само мрежу него и игле на које набада лептире и лимену кутију у коју их ставља. Гојко се служи једноставним изразима. Он не слика ни излазак сунца, ни ливаде, ни брда. Он само констатује да се „буди живот нов“. Говор Хенсхена је неприродан. Он употребљава сложенице, као на примјер: Wildschwein, Wildbret, Nadelspitz', Blumensitz, Büchsenlauf, Fehlschuss. Он, штавише, описује и природне појаве као одрадли човјек:

»Die Sonne hat mir's angetan,
Sie blinkt und lockt hinaus.
Die Flur erglänzt von Blum' und Grün,
Es blaut des Himmels Zelt«.

Читава прва строфа Змајева препјева *Гојко у лову** нема готово ништа заједничко с Блитгеновом пјесмом *Hänschen*

auf der Jagd. Она се састоји од осам стихова. Све их изговара Гојко. Да би изразио што потпуније и што јаче своја осјећања, он се служи анафором и алитерацијом:

„Хајде, хајде, даље, даље...
Хајде горе, хајде доле,
Хајде, хајде, хајд' у лов!“

У три лака стиха Гојко изговара, с подигнутим гласом, седам пута начин заповиједни „хајде!“ Седми пут се служи окрњеним „хајд!“ Он у тим стиховима „провлачи ритам хода“.

И у Змајевом препјеву *Никад мира** из 1878, који је настао под утицајем Пфелелове приче у стиховима *Trasit und sein Pudel*,⁷ сретамо стихове:⁸

„Хајде, Мура, штап прескачи!“
„Хајде, Мура, мало члови!“
„Хајде, Мура, зеца лови!“

у којима се осјећа топот Мурине јурњаве.

И у својој пјесми *Хајд' у шуму*, која потиче из 1883. године, наш је пјесник употријебио глагол „хајд'“:⁹

„Хајд' у шуму, децо мила...
Хајд' у шуму, децо мила,
Хајд' у шуму, шума чека...
Хајд' у шуму да се тамо
Те свежине напијемо“.

Стих: „Хајд' у шуму, децо мила!“ носилац је главне идеје и он одјекује као рефрен с краја на крај пјесме. Понављањем израза „хајде“ у пјесми *Гојко у лову** изражени су и садржај и ритам Гојкове мисли.

Гојко употребљава у првом стиху два пута прилог „даље“:

„Хајде, хајде, даље, даље“.¹⁰ То није сувишна употреба ријечи. Гојка треба разумјети. Он хоће што прије да пође на чист зрак гдје су шума, цбуње, ливаде, брегови. И као што српски пјесник Милорад Митровић пјева: „Далеко, да-

⁷ Видјети овдје наш чланак *Њемачки елементи у Змајевој поезији* (Радови Филозофског факултета, Задар, 1964, год. 5, св. 2, стр. 238—239).

⁸ *Сабрана дела Змаја Јована Јовановића*, Београд, 1935, књ. XII, стр. 160.

⁹ *Сабрана дела Змаја Јована Јовановића*, Београд, 1933, књ. VII, стр. 44.

¹⁰ И Јован Дучић започиње једну своју пјесму глаголом „хајдемо“:

„Хајдемо, о музо! Амо милу руку...“

леко да ми је да бежим“, тако исто и Гојко жели да прилогом „даље“ наговидјести удаљавање од своје куће у природу гдје се „буди живот нов“.

У стиховима:

„У четвртак школе нема,
Па кад нема, добро де“

Гојко понавља глагол „нема“. То није таутологија. И то има своју сврху. Гојко је вриједни ђак. Он је ревностан у својој дужности. Због тога и понавља глагол „нема“. Жели да уопште не мисли на школу како би безбрижно могао да јури горе, доле по цвјетним ливадама за лептирима.

Многим асонанцама и алитерацијама, које срећемо у првој китици Змајеве пјесме *Гојко у лову**, постигнута је експресивност. У прва четири стиха понавља се звучни и свијетли самогласник „а“ девет пута. То нам изазива у сјећању простране чисте предјеле који су преплављени сунцем. И стих с леонинском римом: „Летим широм за лептиром“, који нас подсјети на Јакшићеве стихове:

„Цвећем, миром,
За лептиром,
Летимо ти ми“, —

као да наговидјести широке просторе. У другој строфи пјесме *Гојко у лову** многобројна су понављања дубљег самогласника „о“. У стиховима:

„Лака срно и кошуте...
„Место пушке мрежу носим,
Страшан ли сам ловац ја,
Летим широм за лептиром“,

појављују се шупштави сугласници с, ш, ж, који звуковно изазивају слике из природе.

У трећој строфи пјесме изражена је радња. Ту су глаголи који означају покрет: „полете“, „уће“, „је пао“, „гле“, „глене“, „запне“, „падне“, „прући се“. Често се и у тој китици понављају самогласници: „а“, „о“ и „е“.

Змај стоји под утицајем њемачког пјесника Јулија Штурма (Julius Sturm) (1816—1896). Препјевао је Штурмову пјесму *Schwalbenrath* и објавио је под насловом *Ласта ласте савјетује* (од Јул. Штурма) у *Другој певанији 1896*. У хумористично-сатиричном листу „Стармали“ Змај је 1879. штампао пјесму *Две ћурке* (по немачком). Та је пјесма препјев Штурмове пјесме *Zwei Gänse*.

Ево Змајевог препјева *Две ћурке* (по немачком) и Штурмове пјесме *Zwei Gänse*:

Две ћурке¹¹
(По немачком)

Досад су се — не знам зашто —
Гледале к'о Турци;
А данаске, ево, црна ћурка
Дође к белој ћурци.
„Дуго вам је време, сестро драга,
Па хајдемо мало да се прошетамо. —

На те речи напући се бела
Аристократуша,
Од гордости нос јој сав помодри,
Напе јој се гуша:
„Шетајте се, драга моја, сама,
Ил' с ким вам је воља; —
Истина је, ми смо обе ћурке, —
Ја сам ипак боља!“

Zwei Gänse¹²

*Zur weissen Gans sprach einst vertraulich eine graue:
»Lass uns spazieren gehn nach jener grünen Aue,
Dort thun wir beide uns im jungen Grase gütlich,
Denn in Gesellschaft gack[er]t's sich doch gar gemütlich«.
»Nein«, sprach die weisse Gans, »da muss ich refüsieren,
Mit meinesgleichen nur geh' ich am Tag spazieren,
Vertraulichkeit mit dir gereichte nur zur Schande,
Zwar bin ich eine Gans, doch eine Gans von Stande«.*

То су двије сатиричне пјесме. У њима је обрађен исти предмет: У Штурмовој пјесми *Zwei Gänse* говори се о двјема гускама које не желе да се друже једна с другом, а у Змајевој пјесми *Две ћурке* о двјема ћуркама које исто неће да чују једна за другу. У њемачкој пјесми *Zwei Gänse* сива се гуска обраћа пријатељски бијелој гуски, зове је да се прошетају до зелене ливаде и да се наједу младе траве. Она сматра да се у друштву пријатно гаче. Бијела гуска неће да се дружи с њом; она држи да би била велика срамота за њу кад би се спријатељила са сивом гуском. Изјављује да ће дању да шета са себи равнима гускама. Она ипак признаје да је и она гуска, али напомиње да је она племенита рода: „Zwar bin ich eine Gans, doch eine Gans von Stande“.

Змај је не само препјевао Штурмову басну у стиховима *Zwei Gänse*, већ ју је увелико проширио. Штурмова пјесма има осам стихова, а Змајев препјев четрнаест. Стихови код

¹¹ Сабрана дела Змаја Јована Јовановића, Београд, 1935, књ. XII, стр. 109—110.

¹² Julius Sturm, *Lieder und Bilder*, 1870, стр. 64.

Штурма састоје се од тринаест слогова. Римују се два узастопна стиха (аа, бб, цц). Слик је женски. Змајев препјев *Две ћурке* подијелен је у строфе. Прва строфа има 6, а друга 8 стихова. Стихови су разне дужине. Има их од шест, осам, девет и дванаест слогова. То је слободан стих. Присутна су ту и два опкорачења:

„А данаске, ево, црна ћурка
Дође к белој ћурци...
На те речи напући се бела
Аристократуша“.

Ту се појављује и леонински слик:

„Па хајдемо мало да се прошетамо“.

Реченице су у Змајевом препјеву *Две ћурке* изломљене. Ритам је истрган. То је сасвим у складу с ћуркиним гакањем.

Змај је дао наслов своје препјеву *Две ћурке* мјесто *Zwei Gänse*. Тим изразом је појачао сатиричност свога препјева. Гуска је мирнија од ћурке. Друштвена је. Она мање џаврња. Ћурка не воли да живи у друштву. Свадљива је. Зна као паприка да поцрвени од љутине. Ту њену особину Змај је и приказао у своје препјеву:

„На те речи напући се бела
Аристократуша.
Од гордости нос јој сав помодри,
Напе јој се гуша“.

У својим сатирама Змај се служи српскохрватским, француским, њемачким и мађарским језиком. „Ту се посебно намеће 'слушу' изврсна сатирична 'интерпретација' оне мешавине речи из српског, немачког, мађарског, па и француског језика, којим је друштвено амбициознији део тадашњег малограђанства хтео себе да издвоји у неку врсту друштвене елите“¹³. И у овом препјеву *Две ћурке* он употребљава страни израз за бијелу ћурку: „аристократуша“. И у својој басни *Zwei Gänse* Штурм наводи глагол „refüsieren“ који је постао од француске ријечи „refuser“.¹³ Већи је контраст између црне и бијеле ћурке у препјеву *Две ћурке* него у изворнику *Zwei Gänse* између сиве и бијеле гуске. Црна ћурка из Змајева препјева срдачнија је од сиве гуске из изворника. Она ословљава бијелу ћурку присним ријечима „сестро драга“. Карактеристичан је и одговор бијеле ћурке:

„Шетајте се, драга моја, сама“.

¹³ Димитрије Вученов, *Змајева сатирична поезија*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, Матица српска, књ. XXXI, св. 3/1983, стр. 440.

Змај је, на основу мотива који се налази у Штурмовој пјесми *Zwei Gänse*, створио нову цјелину. Пет првих стихова његовог препјева *Две ћурке* сасвим су оригинални и немају ништа заједничко с изворником. И прва четири стиха друге строфе препјева су његови:

„На те речи напући се бела
Аристократуша,
Од гордости нос јој сав помодри,
Напе јој се гуша“.

Змај је био свјестан тога. Зато је испод свог препјева *Две ћурке* и ставио примједбу „По немачком“.

Змај је добио подстицај од Јулија Штурма за још једну своју пјесму. Штурмова пјесма *Sonnenstäubchen* надахнула је нашег пјесника за његову мисаону пјесму *Прашина*.

Да би се видјела зависност пјесме *Прашина* од немачке пјесме *Sonnenstäubchen*, навешћемо овдје у цјелини обје пјесме.

Прашина¹⁴

Соба мала, а кроз прозор
Косо пада светла зрака,
Па се виде ситни прашци,
Бела стаза посред мрака.

По тој стази, по тој реци,
Сићуш-прашци плове сиви,
Гуркају се, комешају,
Витлају се као живи.

О тим прашком, тим сићушком
Очи с' моје радо море,
Понајрађе кад таштине
Хоће да ме смешним створе.

Комешај се, ситнадијо,
За тренутак обасјана,
Огледало нашег жића,
Верна слико наших дана!

И ти, можда, имаш жеља,
Неких жеља, неких нада;
И ти, можда, имаш срца,
И то срце, можда, страда.

¹⁴ Сабрана дела Змаја Јована Јовановића, Београд, 1933, књ. I, стр. 241—242.

И ти, можда, љубиш, мрзиш,
Тражиш борбом опште среће;
И ти, можда, држиш да се
Око тебе све окреће.

Ох, како је све то мало,
Што по зраку овом хити!
Ох, како је све сићушно,
Све тренутно, — и ја и ти!

Прах је десно, прах је лево,
Само што се уме скрити;
Прах — све што је досад било, —
Прах — све што ће одсад бити...

Остраг, напред, прахом с' зове
Међа ове журбе пуке:
Ил' помен'о прадедове,
Ил' помен'о праунуке.

Такве мисли мени буди,
Кад ми зрачак који сине;
И њима се умем спасти
Од сујете, од таштине.

Sonnenstäubchen¹⁵

*Es wallt ein Sonnenstrahl
Helleuchtend durch mein Zimmer,
Da wogt mit einem mal
Um mich ein bunt Geflimmer.*

*Millionen Stäubchen ziehn
Helleuchtend auf und nieder,
Und wenn die einen fliehn,
So kehren andre wieder.*

*Doch schwindet ihre Pracht,
Wenn sie dem Strahle ferne,
Denn nur an ihm erwacht
Der Glanz der kleinen Sterne.*

*Ein Stäubchen bin auch ich,
Und Nacht hält mich gefangen,
Lässt meine Sonne mich
In ihrem Licht nicht prangen.*

¹⁵ Julius Sturm, *Lieder und Bilder*, Leipzig, 1870, 41.

У Штурмовој пјесми из 1870. и у првим двијема строфама Змајеве пјесме *Прашина* из 1878. опјевана је иста замисао. Појавио се у Штурмовој соби сунчев зрак и сву је освијетлио. Одједанпут се подигао читав ковитлац прашине. Милијуни трунки почели су да јуре горе-доље. Свјетлуцкали су. Чим би једни нестали, појавили би се други. И кад би се год удаљили од сунчевог зрака, одмах би се угасила њихова свјетлост. На крају своје пјесме Штурм каже да је и он трунка прашине „ein Stäubchen“ и да га обавија ноћни мрак увијек кад га сунце не грије.

И у мрачну Змајеву собу улази кроз прозор „коса“ свијетла зрака. Сад се од свјетлости ствара бијела стаза попут ријеке. По њој плове „сићуш-прашци“ који се гуркају, комешају и витлају као да су живи. И Змај изјављује да је и он мален, сићушан и пролазан као и та трунка прашине.¹⁶

То би била једина сличност између тих пјесама. Огромна је разлика између њих. Број њихових строфа то најбоље показује. Пјесма *Sonnenstäubchen* има четири строфе од по четири шестерца и седмерца. *Прашина* се састоји од десет строфа од по четири трохејска осмерца. Шест строфа пјесме *Прашина* сасвим је оригинално. Снага и љепота њених стихова крије се баш у тим оригиналним строфама. Змај је за своју мисаону пјесму *Прашина* добио само подстрек од Штурма. Он је само „напарио очи“ на њемачкој пјесми *Sonnenstäubchen*.

То ће се лако осјетити и из површне анализе пјесме *Прашина*.

Сретно је нађен израз *п р а ш и н а* за сами наслов пјесме. Ријечи за умањивање које се касније појављују у пјесми: „ситни прашци“, „сићуш-прашци“, „о тим прашком“, „тим сићушком“, „ситнадијо“, „мало“, „сићушно“, „тренутно“, „прах“, „прахом“ — сасвим су у складу са трунком прашине о којем се говори у пјесми која носи наслов *Прашина*.

Прва строфа пјесме *Прашина* слика једну природну појаву: свијетла сунчана зрака „косо пада“ у мрачну собу, обасјава безбројне сићушне трунке прашине и ствара бије-

¹⁶ Ламартин назива човјека „атомом у неизмјерности“ и „минуту у вјечности“:

„Atome dans l'immensité,
Minute dans l'éternité“.

(2. Harmonie).

„Човјек“ је, по Његошу, „трунак којегаток времена једном кроз зраку непостижним намјеренијем пронесе“. „Човјек је умно зрно, бачен у прозрачну бразду времена...“ „Човјек је немирни атом, трунак, занешени из некаква вишег свијета, но ништожношћу заробљен и у њене вјеси постављен“ (*Његошева биљежница*, издао Историјски институт, Цетиње, 1956, стр. 138, 139, 141).

лу стазу „посред мрака“. На самом почетку строфе налази се прикладно опкорачење:

„Соба мала, а кроз прозор
Косо пада светла зрака“.

Реченица „а кроз прозор / Косо пада светла зрака“ преломљена је. Тиме је јаче истакнута друга њена половина. Самогласник „а“ појављује се у првој строфи шеснаест пута и звони у римама „као весела труба“ и у складу је са свијетлом зраком и бијелом стазом „посред мрака“. Та прва строфа нуди лијепу слику за око. Она служи и као увод у саму пјесму.

У другој строфи пјесме приказани су кретање, гуркање, комешање и витлање трунки прашице. И та строфа почиње опкорачењем:

„По тој стази, по тој реци
Сићуш-прашци плове сиви“.¹⁷

Реченица: „по тој реци / Сићуш-прашци плове сиви“ преломљена је. Тиме је јаче наглашен њен други дио. Само то опкорачење може се довести у склад с комешањем и витлањем сивих сићушних дјелова праха. Тај њихов живи покрет дјелује пријатно на наше уво.

У трећој строфи пјесник нам саопштава да радо замара своје очи тим ситним прахом, али да то не ради увијек него:

„Понајрађе кад таштине
Хоће да ме смешним створе“.

Ту се поново јавља опкорачење. Реченица „кад таштине / Хоће да ме смешним створе“ преломљена је. „Хоће да ме смешним створе“ то је алузија на тадање пјесничково душевно расположење. Због тога је и пренешена та мисао из једног стиха у други.

Пјесник се у четвртој строфи обраћа тим сићушним трунчицама као живим бићима. Топло и непосредно води с њима разговор. Каже им пријатељски да је њихов „живот“ кратак као и људски. На тај начин он је добио емоционалне фигуре апострофу и персонификацију. Глаголом „коме-

¹⁷ Исти ритам који је Змај употребио у стиховима из своје познате баладе *Лем-Едим* из 1863. године:

„Дим се диже, дим се мути,
Стварају се, шарају се,
Силна кола и колути“,

чује се и у стиховима из његове пјесме *Прашина* из 1878. године:

„Гуркају се, комешају,
Витлају се као живи“.

шај се“, који је употријебио и у другој строфи („комешају“), сретно је повезао мисао из друге и четврте строфе. Изразитим метафорама:

„Огледало нашег жића,
Верна слико наших дана“

боље је оживио ту „ситнадију“ која је, као и водени цвијет, „за тренутак обасјана“.

У петој и шестој строфи пјесник се непосредно обраћа трунку прашине:

„И ти, можда, имаш жеља,
Неких жеља, неких нада;
И ти, можда, имаш срца,
И то срце, можда, страда.
И ти, можда, љубиш, мрзиш,
Тражиш борбом опште среће;
И ти, можда, држиш да се
Око тебе свет окреће“.

Ти стихови су чиста лирика. Јасно и једноставно су изречени. Опис је миран. Ритам уједначен. Има ту разних поетских фигура. Ту су апострофа, персонификација, анафора, асонанце, алитерације. Нарочито се ту истиче изражајност појединих гласова. Ту се понавља седамнаест високих самогласника „и“. „Као да оштрица ножа“, рекао је један критичар, „или врх игле, клизи по тврдом металу“. Петнаест вокала „а“ је употријебљено. Пет пута се чује прилог „можда“ са тешким нагласком. И рима доприноси много љепоти те групе стихова: жеља-нада; срца-страда; среће-окреће. И шуштави сугласници: „с“, „ж“, „ш“, „ћ“, који се појављују у глаголима: „имаш“, „страда“, „љубиш“, „мрзиш“, „тражиш“, „држиш“ „окреће“, помажу пјесничку љепоту. Шеста строфа се завршава прикладним опкорачењем:

„И ти, можда, држиш да се
Око тебе свет окреће“.

Реченица „да се / Око тебе свет окреће“ изломљена је. У њеном другом дијелу појавила се одједанпут, неочекивано, поетска идеја: „Око тебе свет окреће“.

У седмој строфи Змај разговара са самим собом. Два пута му се из груди отима болни узвик „ох“:

„Ох, како је све то мало...
Ох, како је све сићушно“ ...

То је, без сваке сумње, алузија на његово тадање душевно стање. Он слика, у своме 22. ђулићу увеоку, који се по-

јавио послужење смрти његове жене Руџе, своје турско ра-
сположење. Ту срећамо исто његов тужни узвик „ох“:¹⁸

*„Ох, како је сиво, тамно . . .
К’о да никад премалећа
Мом животу није било“ . . .*

И у својој познатој *Спаљеној пјесми* Змај испреда мотиве
о својој жалости. Он и ту употребљава два пута узвик „ох“:

*„Ох, зар тако љубав света
И по смрти јоште траје!
Ох, зар тако пеп’о чува
Моје свете осјећаје!“*

У осмој и деветој строфи Змај тврди да је прах све што
је било и што ће бити:

*„Прах је десно, прах је лево . . .
Прах — све што је досад било, —
Прах — све што ће одсад бити.
Остраг, напред прахом с’ зове“ . . .*¹⁹

Ритам тих стихова подсјети нас на Змајеву пјесму *Свет-
ли гробови*.²⁰

*„Гробље ј’ земља кџм се ходи;
Гробље ј’ вода кџм се броди:
Гробље врти и прадине;
Гробље брда и долине“ . . .*

Јака ријеч „прах“ са дугим силазним акцентом из осме
строфе пјесме *Прашина*, која се три пута чује у почетку,
а два пута у средини стиха, „увлачи се“ у ритам и ствара
утисак коначног животног акорда: пјесник се, наиме, поми-
рио с чињеницом да је све „мало“, „сићушно“ и „пролазно“.
Он је сад равнодушан и према смрти. У *Светлим гробовима*
ријечи грџб и грџбље појављују се безброј пута и у почетку
и у средини стиха. Ту су и многобројни звучни самогласни-
ци „о“ и „а“. Понављају се често и изражајни сугласници
„г“, „д“ и „б“. Све то подсјећа читаоца на тужни тренутак
када гробар чекићем закуцава ексеру у мртвачки сандук.

¹⁸ *Сабрана дела Змаја Јована Јовановића*, Београд, 1933, књ.
I, стр. 143—144.

¹⁹ И Библија тврди да је све прах што постоји. Према Првој
књизи Мојсијевој човјек је „створен од праха земаљскога“ — „јер
си прах, и у прах ћеш се вратити“.

²⁰ *Сабрана дела Змаја Јована Јовановића*, Београд, 1933, књ.
III, стр. 50.

Jevto M. Milović, Titograd

SOME OF ZMAJ'S POETIC
RENDITIONS FROM GERMAN

Summary

This paper deals with some German sources about the poetry of the Serbian lyric poet Jovan Jovanović Zmaj (1833—1904). Many scholars have written about Zmaj's translations, but for many of them the originals have not been found.

The author of this paper has been interested in Zmaj's translations from German for the last thirty years and has published a great number of detailed studies and articles about that theme in Yugoslav and German journals. Here he points to the translations (poetic renditions and adaptations) of the poems of the German lyric poet Viktor Bluthgen (1844—1920) and Julius Sturm (1816—1896).

In detailed comparative analyses characteristic similarities and differences of Zmaj's translations (poetic renditions) as to German originals have been shown.